

Michał Kuran

JERZY STARNAWSKI JAKO BADACZ LITERATURY STAROPOLSKIEJ – REFLEKSJE W STULECIE URODZIN

SŁOWA KLUCZOWE

Jerzy Starnawski; literatura staropolska; literatura renesansu; literatura baroku; literatura średniowiecza; edytorstwo; neolatynistyka; recepcja antyku; dzieje nauki

W obfitej, liczącej ponad 2200 pozycji bibliografii prac Jerzego Starnawskiego (1922–2012) publikacje poświęcone literaturze staropolskiej zajmują znaczące miejsce (*Bibliografia osobowa* 2014: 226). Literatura dawna nie jest wszakże jedynym obszarem, na którym Profesor przejawiał aktywność. Jego ulubionym, macierzystym polem badawczym była literatura romantyzmu, swój doktorat Starnawski poświęcił bowiem Juliuszowi Słowackiemu (Maślanka 2014: 217). Dopiero ze względów organizacyjnych związanych z funkcjonowaniem lubelskiej polonistyki, który był wychowankiem i pracownikiem w pierwszych latach swej aktywności zawodowej, przeszedł do badań nad staropolszczyzną.

W roku 2022 obchodzimy setną rocznicę urodzin uczonego i dziesiątą rocznicę jego śmierci. To podwójna okazja, by ponownie przyjrzeć się dokonaniom tego zasłużonego badacza staropolszczyzny. Pewne ułatwienie dla obecnych rozpoznawców stanowią prace zgromadzone w okolicznościowej, pamiątkowej książce *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam* z roku 2014. Tom ten gromadzi

Michał Kuran – dr hab. prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Literatury Dawnej, Edytorstwa i Nauk Pomocniczych, ul. Pomorska 171/173, 91-404 Łódź, <https://orcid.org/0000-0002-0378-2453>; e-mail: michal.kuran@uni.lodz.pl

wspomnienia o Profesorze i analizy dokonań w poszczególnych obszarach, na jakich prowadził on swą naukową działalność. Badaczy interesowały: aktywność Starnawskiego w Europie (Nowicka-Jeżowa 2014), jego dokonania edytorskie (Płachcińska 2014), odkrycia poloników w księgozbiorach europejskich (Kuran 2014), biografistyka (Włodarski 2014), staropolska literatura religijna (Borek 2014), badania nad wiedzą o staropolszczyźnie (Krawczyk 2014), romanizm (Maślanka 2014), badania Kresów (Mejor 2014; Kosman 2014), badania kultury ziemi lubelskiej (Ołdakowska-Kuflowa 2014) i zamojskiej (Kowalska 2014), dokonania Hieronima Łopacińskiego i dzieje lubelskiej biblioteki jego imienia (Nowicka-Struska 2014) oraz ogólnie badacze lubelscy (Chemperek 2014), bibliologia (Sulejewicz-Nowicka 2014), aktywność w ŁTN i TPN w Przemyślu (Tadeusiewicz 2014; Pudłocki 2014). Mimo wielości podjętych zagadnień, w księdze zabrakło sumarycznego i przekrojowego spojrzenia na dorobek Profesora poświęcony badaniom nad staropolszczyzną, w tym także nad nurtem neolatynistycznym. Elementy należące do tych obszarów odnaleźć można m.in. w studiach i monografiach poświęconych edycjom, literaturze religijnej, dziejom wiedzy o staropolszczyźnie czy badaniu poloników.

Starnawski jest autorem szerokiego wachlarza typu wypowiedzi: od syntez epok, poprzez monografie i obszerne studia problemowe, po przyczynki. Znaczący obszar jego aktywności naukowej stanowiły edycje dzieł dawnych pisarzy. Interesowała Starnawskiego literatura staropolska pisana zarówno po polsku, jak i po łacinie. Neolatynistyka to jeden z ulubionych obszarów badawczych uczonego. Obok niej przyciągały jego uwagę piśmiennictwo religijne i dzieje wiedzy o literaturze, a także sama literatura staropolska.

W zakresie metodologii badawczej Starnawski najczęściej korzystał z metody filologicznej, prowadził też badania o profilu komparatystycznym i biograficznym. Pozostawał pod wpływem fenomenologii i myśli Romana Ingardena, który stanowił dla niego autorytet w zakresie nauki o literaturze (Starnawski 2014: 496–497)¹. Istotne dla uczonego były uwarunkowania historyczne, kulturowe i geograficzne poznawanych i wydawanych tekstów. Dużym szacunkiem darzył dokonania poprzedników, swoje rozważania opierał zawsze na solidnie rozpoznanym stanie badań. Silne osadzenie w przeszłości, pozostawanie pod wpływem autorytetu mistrzów kształtowało też warsztat badacza. Wielokrotnie jego prace miały charakter przeglądowy. Starnawski za bardzo ważną uważał też działalność popularyzatorską – stąd powołanie serii *Literatura dla Wszystkich*.

¹ Starnawski powoływał się na niego we własnej praktyce akademickiej podczas wykładu „Wstęp do nauki o literaturze”.

Literatura średniowiecza

Formą uznania dla erudycji Starnawskiego stało się powierzenie mu przygotowania podręcznika *Średniowiecze* dla Biblioteki „Polonistyki”. O swoistości tej serii decyduje to, iż częściowo jest to autorska charakterystyka epoki (wprowadzenie do najważniejszych zagadnień), a częściowo antologia fragmentów dzieł literackich, historycznych, filozoficznych i opracowań różnych badaczy epoki. We wprowadzeniu uczyony skoncentrował się na ukazaniu swoistości kultury średniowiecza. Wychodząc poza przyjęte reguły, w pogłębiony sposób przedstawił wydarzenia mające wpływ na wyznaczenie granic epoki, omówił specyfikę średniowiecznej filologii, zasady datowania zabytków oraz ustalania ich autorstwa. Interesowały go należące do kręgu kultury relacje wsi i miasta, ideały rycerski i religijny, rozwój szkolnictwa, sztuka i muzyka, a także poetyka i estetyka. Wiele miejsca poświęcił prezentacji najważniejszych zjawisk i dzieł w średniowiecznej literaturze europejskiej. Przegląd uwieńczony został sumaryczną charakterystyką literatury średniowiecznej w Polsce. W wyborze utworów spotykają się teksty europejskie (m.in. Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, Wilhelm z Armoryki, Franciszek Petrarca) i polskie (m.in. Jan Długosz, Konrad Celtis, Zbigniew Oleśnicki). Materiały podzielone zostały na te dotyczące władców i rycerzy, sztuki i poezji oraz życia szkół i uniwersytetów. Zgromadzone wypowiedzi badaczy polskich i zagranicznych (m.in. Jan Ptaśnik, Marian Plezia, Richard William Southern) prezentują zagadnienia kluczowe dla kultury i literatury średniowiecza. Dobrane zostały według wcześniej zastosowanego klucza (Starnawski 1975). Część wstępną powtórzył Starnawski w tomie *Wieki średnie i wiek renesansowy* (Starnawski 1996: 5–22). Tak nakreślone ujęcie epoki uznać należy za interesujące i przystępne dla odbiorcy.

Ważnym przedsięwzięciem o profilu naukowo-popularyzatorskim jest książeczka poświęcona drogom rozwojowym hagiografii w Polsce okresu średniowiecza (Starnawski 1993a). Badacz charakteryzuje w niej teksty łacińskie i polskie, a tło dla przeglądowych analiz dzieł hagiograficznych stanowi historiografia wieków średnich. Starnawski omówił syntetycznie i wieloaspektowo m.in. żywoty oraz pasję św. Wojciecha, żywot św. Andrzeja Świerada, żywoty św. Stanisława oraz poświęconą mu poezję, żywot św. Jadwigi i sekwencje ku jej czci, żywot św. Kingi, *Legendę o św. Aleksym*, *Pieśń o św. Katarzynie*, *Żywot św. Błażeja*. Analizy zebrane w tomie mają profil syntetyzująco-przeglądowy. Z uwagi na walory naukowe stanowią bardzo dobry materiał o charakterze panoramicznym, uzupełniony szczegółowymi analizami filologicznymi oraz dopełniony przez kontekst kulturowy. Jak słusznie zauważył Piotr Borek, Starnawski wydobyl similia pomiędzy przekazami kronikarskimi i hagiograficznymi. Podkreślił też rolę Jana Długosza w rozwoju tej gałęzi piśmiennictwa (Borek 2014: 177).

Problematyce należącej do dwu epok poświęcony został tom zebranych studiów *Wieki średnie i wiek renesansowy* (Starnawski 1996). W części pierwszej o profilu ogólnym, poruszającej zagadnienia kultury i literatury średniowiecza, badacz dokonał skrótovej prezentacji umysłowości epoki, przyjrzał się rudymen tarnej metodyce badań oraz podał najważniejsze wiadomości o kulturze okresu. Zarysował także udział antyku w formowaniu programu kształcenia średniowiecz nych uniwersytetów, wreszcie omówił relację: tekst anonimowy – tekst autorski. W drugiej części Starnawski przybliżył analogie, jakie dostrzegł między rozwo jem antycznego dziejopisarstwa rzymskiego i polskiego w okresie średniowiecza, zarysował kształtowanie się rodzimej hagiografii, wskazał przemiany, jakie zaszły w obrębie dialogu w polskiej literaturze średniowiecza i renesansu, wspomniał o liście Zbigniewa Oleśnickiego potwierdzającym wygłoszenie po polsku kazania podczas koronacji Władysława I Jagiellończyka (Warnieńczyka). W części trzeciej omówił Starnawski losy *Bogurodzicy* w okresie renesansu – zwłaszcza w kontekście reformacji i kontrreformacji, zagadnienie przekazu pieśni *Przez Twe Święte Zmar twychwstanie* oraz dokonał przeglądu szesnastowiecznej polskiej poezji maryjnej. W części ostatniej znalazły się przyczynki na temat twórczości epigramatycznej Mikołaja Reja, studia o relacji *Postylli katolickiej* Jakuba Wujka i *Postylli* Reja, a także przywołania autorów niechrześcijańskich. Przeglądowe i wybiegające poza renesans jest studium o szkolnych edycjach pism Kochanowskiego i Reja. Starnawski dokonał inwentaryzacji wydań, przedstawił ich pobieżną charaktery stykę. W omawianym tomie studiów trudno wyznaczyć wyraźną granicę między średniowieczem a renesansem – kręgi zjawisk przenikają się.

Literatura renesansu

Starnawski w swych badaniach najczęściej wybierał właśnie epokę renesansu. Wiele uwagi poświęcił uczony twórczości Reja. Uzupełniony nieznacznie zbiór wcześniejszych, znacząco przerobionych prac stanowi książka o *Żwierzyncu* (Star nawski 1971). Autor przedstawił stan badań, w rozdziale *Prolegomena filologiczne* omówił elementy ramowe i różnice między wydaniem z 1562 i 1574 roku. W kolejnym rozdziale zajął się tematyką i kompozycją zbioru, w następnym scharakteryzował jego warstwę ideową, kładąc nacisk zarówno na humanizm i reformację, jak też na związki z antykiem. Omówił też obecność nawiązań do Biblii oraz do literatury europejskiej czasów Reja. Starnawski zajął się ponadto językiem zbioru, scharakteryzował cechy wersyfikacji, poddał analizie przysłowia oraz dokonał charakterystyki relacji *Figlików* wobec *Żwierzynca*.

Kolejna książka poświęcona okresowi renesansu gromadzi 31 wcześniej opubli kowanych studiów dotyczących kultury tego czasu, sztuki wydawniczej i księgo-

zbiorów historycznych, a także ludzi – pisarzy oraz ich dzieł (Starnawski 1991). Badacz podzielił je na dziewięć grup dotyczących: piśmiennictwa przełomu epok (tu studia o inkunabułach i narodzinach polskiego drukarstwa oraz działalności Sodalitas Litteraria Vistulana); renesansowej geografii literackiej (ziemia przemyska oraz związki Warmii i Mazur z Małopolską); twórczości biskupów doby renesansu (Andrzeja Krzyckiego, Jana Dantyszka, Stanisława Hozjusza i Marcina Kromera); Mikołaja Reja (trzy studia); sylwetek i dziejów sławy pisarzy politycznych: Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Stanisława Orzechowskiego i Łukasza Górnickiego; problemów wokół twórczości Kochanowskiego (m.in. relacje z literaturą francuską, błędna lekcja w jednym z epigramatów łacińskich, elementy psalmiczne w innych utworach poety, inspiracje jego dorobkiem u Jana Pawła Woronicza oraz obszerniejsze rozważania w związku z czterechsetną rocznicą śmierci poety); obserwacji na temat Polski z perspektywy Francji i Czech; Piotra Skargi i jego legendy (dwa studia); związanego z kręgiem Akademii Zamojskiej panegiryzmu oraz wstępnego rozpoznania biblioteki Szymona Szymonowica. Atutem tomu jest na pewno zgromadzenie prac podejmujących problematykę twórczości i zjawisk kluczowych dla obrazu epoki.

Nieco na uboczu sytuują się studia zgromadzone w tomie *Pod cieniem Hippeum* (badacz nie wznawiał ich w kolejnych zbiorach prac). Starnawski zajął się tu zagadnieniami z kręgu Akademii Zamojskiej. Omówił trzydziesty siódmy łaciński utwór Szymonowica, tekst pochwalny ku czci Akademii Daniela Hermanna, konsolacyjny wiersz Dawida Hilhena dla Jana Lipskiego, a także przypomniał poemat Pawła Antoniego Krzeczkwiczca z 1676 roku (Starnawski, Kasprzak-Obrębska, Wichowa 1995; Kowalska 2014: 310–311).

Zbiór przybliżający udział tradycji antycznej w kształtowaniu literatury polskiej *Antyk w Polsce* uwzględnił kilka przypadków należących do okresu renesansu. Starnawski podejmuje kwestię wykorzystania literatury antycznej przez Reja. Przywoławszy ustalenia i opinie poprzedników, omawia kilka przykładów sięgania do Wergiliusza i Owidiusza, sygnalizuje stosowanie łacińskiej składni (Starnawski 1998c: 25–26).

W tomie poświęconym pisarzom jezuickim (Starnawski 2007a) uczony zgromadził swoje wcześniejsze prace o twórczości Wujka i Skargi. W polu jego zainteresowania znalazła się Biblia w przekładzie Wujka, której znaczenie dla literatury i kultury polskiej jako dzieła należącego do kanonu translacyjnego (obok dokonania twórców antycznych, przekładu dzieła Torquata Tassa oraz innych translacji Biblii) pokazał Starnawski na tle dorobku bibliistyki renesansowej oraz w recepcji literackiej po wiek XX. Kolejne studium przybliżyło relację między postyllami Reja i Wujka. Wiele uwagi poświęcił uczony zreferowaniu stanu badań, samą paralelę przeprowadził zaś, opierając się na marginaliach i indeksie dołączonym do

Postylli katolickiej Wujka (zob. też Kuran 2007: 21–22). Praca przynosi bardzo wartościowy syntetyczny przegląd elementów polemicznych wobec postylli Reja w dziele jezuita. Omawiane studium w jezuickim tomie stanowi jego drugi przedruk po pierwotnej publikacji w czasopiśmie oraz w tomie *Wieki średnie i wiek renesansowy* (Starnawski 1996). Krótka prezentacja nawiązana do pisarstwa autorów antycznych w Biblii Wujka oraz studium o notatkach marginesowych na egzemplarzu księgi będącym własnością Juliusza Słowackiego wieńczą rozważania na temat przekładu. Godny uwagi jest artykuł poświęcony znaczeniu, artyzmowi i aktualności pisarstwa Piotra Skargi. Badacz dokonuje przeglądu węzłowych problemów podjętych w pismach kaznodziei i publicyisty, nierzadko na tle dokonania innych ówczesnych autorów. Osobna rozprawa omawia recepcję pism Skargi w twórczości późniejszych literatów i myślicieli, m.in. Jana Pawła Woronicza, Jana Śniadeckiego, Adama Mickiewicza, a także stan badań nad jego dokonaniami (m.in. prace Stanisława Tarnowskiego, Stanisława Windakiewicza, Mirosława Korolki i Janusza Tazbira). Starnawski dokonał również syntezy charakterystyki postaci świętych Wojciecha i Stanisława, rozproszonej w pismach Skargi i Wujka. Podstawę badawczą stanowiły tu kazania oraz zapisy hagiograficzne. Zwraca uwagę erudycyjność studiów, panoramiczność kreślonego obrazu, umiejętność syntetycznego prezentowania skomplikowanych i rozległych zagadnień. W dalszej części tomu badacz pomieścił prace niezwiązane już z dobą renesansu.

Kolejny zbiór rozpraw i przyczynków, *Z dziejów renesansu w Polsce*, stanowi pokłosie kilku konferencji naukowych, kontynuację poprzez nawiązanie – jak zapewnia Autor – wcześniejszych przedsięwzięć naukowych. Tom podzielił Starnawski na trzy części. Pierwsza gromadzi prace na temat łaciny jako ponadnarodowego języka elit intelektualnych doby renesansu, poezji Stanisława Hozjusza darzącego szczególną czcią Andrzeja Krzyckiego (obok niego honorował także biskupa Tomickiego, Filipa Kallimacha Buonaccorsiego i Erazma z Rotterdamu). Starnawski ukazał również związki Marcina Kromera z Przemysłem, przedstawił galerię łacińskich poetów Warmii (Jan Dantyszek, Kromer, Hozjusz i Eustachy Knobelsdorf). Część tę wieńczy syntetyczne studium na temat twórczości Jana z Kłobucka, wykładowcy wymowy w Akademii Krakowskiej. Prace zebrane w tej partii tomu łączy język – łacina. Badacz podjął się rozpoznania i przybliżenia obszaru nieczęsto odwiedzanego przez polonistów.

W części drugiej Starnawski kontynuował badanie twórczości w języku łacińskim. Bohaterem trzech studiów stał się Andrzej Frycz Modrzewski – jego twórczość i dzieje badań nad dorobkiem pisarza prowadzonych przez Stanisława Kota. W części ostatniej zbioru autor zajął się dokonaniem Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego oraz Łukasza Górnickiego. Motyw wiodący rozpraw i przyczynków stanowi paralela między twórczością Nagłowiczana i mistrza z Czar-

nołasu. Uczony zestawia ze sobą *Krótką rozprawę* i *Sobótkę*, figliki z fraszkami, *Żywoć człowieka poćwiwego* z pieśniami refleksyjnymi oraz psalterze, hymny kierowane do Boga, a także elementy literatury dziecięcej u obu autorów. Starnawski konfrontuje *Żywoć Reja z Dworzaninem polskim* Górnickiego, ukazuje też Aleksandra Brücknera jako badacza i wydawcę pism Reja (Starnawski 2007b). Tom ten co najmniej w połowie wypełniony jest pracami o profilu neolatynistycznym. Studia o tym charakterze wydają się najbardziej nowatorskie, podejmują bowiem tematykę sporadycznie omawianą przez innych badaczy.

Liczne studia, rozprawy i przyczynki publikowane sukcesywnie przez wiele lat w „Roczniku Przemyskim” zgromadził Starnawski w pożegnalnym tomie, podsumowującym lata współtworzenia tego czasopisma (Starnawski 2012). Dotyczą one w głównej mierze literatury renesansu. Prace te poświęcone są twórczości Stanisława Orzechowskiego, Mikołaja Hussowczyka, Stanisława Hozjusza, Marcina Kromera, Marcina Bielskiego, Mikołaja Reja, Wawrzyńca Goślickiego. Szczególnie interesujące wydaje się studium, w którym badacz śledzi dzieje edycji *Pieśni o żubrze* Hussowczyka i odnalezienia przekładu Jana Kasprowicza, uważanego za zaginiony. Wieńczy je informacja o wydaniu poematu w tłumaczeniu tego poety (Starnawski 2012: 19–27). W części renesansowej nowe jest jedynie studium o Goślickim. Zarówno w tym tomie, jak i w innych pracach Starnawskiego atutem jest obejmowanie oglądem badawczym tekstów pisanych zarówno w języku polskim, jak i łacińskim, branie pod uwagę kontekstu biograficznego, kontaktów twórców z ich środowiskiem.

Literatura baroku

Studia poświęcone literaturze baroku zgromadził Starnawski w tomie *W świecie barokowym* (Starnawski 1992b). Wedle informacji podanej w *Głosie wydawniczej*, zbierając wcześniejsze prace, dążył w jakimś stopniu do stworzenia namiastki syntezy. Tak należy interpretować początkowe rozdziały oparte na wcześniejszej broszurze z serii Nauka dla Wszystkich (nr 195 z roku 1973), ukazujące zarówno periodyzację oraz problemy z nazwaniem epoki, jak i poszukiwania zmierzające do ustalenia, co stanowiło istotę baroku. Dalej znajdujemy blok prac poświęconych twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, począwszy od przedruku wstępu poprzedzającego korespondencję jezuitę z biskupem Stanisławem Łubieńskim, poprzez scalone studia o edycjach jego wierszy i recepcji dorobku aż po połowę XVIII wieku, analizę listów Roberta Schumanna do Emila Flechsig'a oraz przekładów poezji Sarbiewskiego autorstwa pierwszego z nich, po analizie translacji *Iter Romanum* w antologii *Roma Aeterna*. Drugi zespół prac to studia o Szymonie Starowolskim – znowu przerobiony wcześniejszy artykuł ogłoszony w czasopiśmie oraz wstęp do edycji

Wojowników sarmackich. Serię przedruków stanowią rozproszone w czasopiśmie i tomach pokonferencyjnych prace o twórczości Wacława Potockiego, Wespazjana Kochowskiego, Augustyna Kordeckiego i Jana Chryzostoma Paska. Szkoda, że badacz nie zmierzał w kierunku nakreślenia panoramy epoki, która byłaby przydatna w dwudziestolecie publikacji syntezy Czesława Hernasa.

Literaturze baroku poświęcone są też prace Starnawskiego zgromadzone w tomie *Antyk w Polsce*. Pojawia się tu pierwszy przedruk rozprawy na temat wergilianizmu Sarbiewskiego, notatki o recepcji Wergiliusza w utworze Mateusza Ignacego Kuligowskiego *Heraklit chrześcijański...*, antycznej genezie dwu epigramatów Wespazjana Kochowskiego, a także studium o problematyce cytatów z pisarzy antycznych (m.in. Wergiliusza, Owidiusza, Cyserona, Seneki, Pliniusza Młodszeo, Plutarcha, Platona, Seneki) w dialogach z czasów saskich. Ostatni z tekstów (Starnawski 1998e: 114–140) opatrzony został licznymi cytatai dokumentującymi obserwacje badacza.

Wiele uwagi poświęcił Starnawski dokonaniom Sarbiewskiego. Analizy jego twórczości znajdujemy w tomach *Anglo-polonica*, *Polska w Europie*, *Antyk w Polsce* oraz *Pisarze jezuitcy w Polsce*. Mamy też edycję korespondencji ze Stanisławem Łubieńskim (wzmiankuje ją, omawiając dokonania edytorskie Starnawskiego). W zbiorze opracowanym we współpracy z Krystyną Kujawińską Courtney badacz ukazuje dzieje sławy „Casimira” w Anglii w dokonaniach 14 tamtejszych poetów tworzących od XVII do XX wieku. Jako obficie imitujący dorobek Sarbiewskiego wyróżniają się Henry Vaughan i Isaac Watts. Starnawski rozwinął też zagadnienie publikowania prac o poecie na łamach „Classical Journal” w latach 1814–1822 i scharakteryzował obecność utworów „Casimira” w nowołacińskich antologiach zachodnioeuropejskich.

W tomie traktującym o pisarzach jezuitckich (Starnawski 2007a) zgromadził Starnawski publikowane wcześniej rozprawy. Przypomniał pracę omawiającą opracowaną przez Sarbiewskiego parafrazę *Bogurodzicy* na język łaciński (analizuje myśli wypowiedziane w poszczególnych strofach), dokonał przeglądu nawiązań poety do twórczości Wergiliusza, przypomniał wstęp poprzedzający korespondencję z biskupem Łubieńskim. Osobna uwaga należy się studium poświęconemu dziejom sławy Sarbiewskiego. Liczące ponad 100 stron opracowanie składa się z dziewięciu części. Badacz omawia w nich m.in. relacje poety z belgijskimi przyjaciółmi, analizuje przekłady wybranych ód dokonane przez Adama Naruszewicza, przedstawia recepcję dokonań twórcy w poezji angielskiej XVII i XVIII wieku, omawia tłumaczenia utworów Sarbiewskiego na niemiecki i francuski, prezentacje poety na łamach „Classical Journal”, portretuje Roberta Schumanna – tłumacza Sarbiewskiego, określa zasób tekstów podawanych w antologiach poezji nowołacińskiej i w końcu odnotowuje wprowadzenie części

Iter Romanum do antologii *Roma aeterna*. W omawianym tomie prace poświęcone staropolskim jezuitom zajmują jedynie połowę objętości.

Studia na temat literatury baroku znalazły się także w książce *Z ziemi przemyskiej i z krain sąsiednich* (Starnawski 2012). Uczony, poprzedzając wywód prezentacją stanu badań, przedstawia nawiązania do twórczości Kochanowskiego w *Roksolankach* Szymona Zimorowica. Praca ta ma charakter porównawczy. Znajdujemy tu też analizę *Zwierzyńca Jednorożców* – utworu o charakterze pochwalnym ku czci rodu Fredrów autorstwa Franciszka Glinki. Badacz dostrzegł w tym dziele i omówił cytaty z Frycza Modrzewskiego i Kochanowskiego. Obszerniejsze jest ostatnie studium poświęcone pisarzom staropolskim, dotyczące poetyckiej polemiki Wacława Potockiego z Wespazjanem Kochowskim. W oparciu o lekturę wiersza *Poetowie polscy* badacz przekonuje, iż dokonania Potockiego znane były wąskiemu gronu odbiorców. Omawia też odpowiedź poety z Łużnej mającą formę satyry z IV części *Ogrodu nie plewionego* (Starnawski 2012: 197). Dalsze rozważania przybliżają kolejne okresy najpierw literackiej recepcji, a potem dziejów badań nad spuścizną Potockiego (Starnawski 2012: 198–225).

Syntezę mającą na celu popularyzację stanowi niewątpliwie licząca 140 stron historia literatury staropolskiej w zarysie (Starnawski 1993b). Pozbawiona wstępu publikacja dzieli się na trzy rozdziały odpowiadające kolejnym epokom staropolskim. Badacz podaje kluczowe informacje, nie ograniczając się do najważniejszych nazwisk. Kresłona przez niego panorama jest szersza, uwzględnia autorów, którzy nie należą do akademickiego kanonu lektur. Podstawowym kryterium jest chronologia i literackie zjawisko, dalej autor, następnie dzieło i gatunek. Cytaty pojawiają się sporadycznie – jeśli już są, liczą nie więcej niż dwa wersy. Starnawski kreśli niezbędne tło europejskie staropolszczyzny, odwołuje się również do literatury antycznej.

Neolatynistyka i związki europejskie literatury staropolskiej

Jako twórczość nowołacińska o światowym zasięgu interesowały Starnawskiego dokonania Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Istotny jest przykład i wydanie korespondencji poety z biskupem Stanisławem Łubieńskim. W kręgu tym sytuują się też edycje i przekłady łacińskich dzieł Szymona Starowolskiego: *Scriptorium polonicorum Hekatonstas* oraz *Sarmatiae bellatores*. Znaczące miejsce zajmuje twórczość Eustachego Knobelsdorfa, czego dowodzą artykuły i edycje utworów.

Panoramę i zarazem summę neolatynistycznych zainteresowań Starnawskiego stanowi monumentalny tom *Polska w Europie* (Starnawski 2001; Nowicka-Jeżowa 2014). Podobnie jak inne obszerniejsze publikacje uczonego, gromadzi on rozproszone, ogłaszane wcześniej w czasopismach i tomach zbiorowych, studia

i przyczynki. Panorama ta skonstruowana została z mikroobrazów, przybliżających cząstkowe, pogłębione analizy zjawisk i gatunków oraz portrety osób. Tomem rządzi zasada *varietas*, czasami też *brevitas*. Badacz podzielił materię na cztery działy, z których trzy gromadzą prace dotyczące europejskiej literatury dawnej i jej związków z Polską. Przyjęte kryterium podziału ma charakter chronologiczny.

Pierwszy dział obejmuje literackie zdarzenia od początków średniowiecznej Polski po kres panowania Jagiellonów (11 studiów). Bohaterami są tu włoscy historycy polskiej nacji w Padwie, Georg Sabinus, Jan Dantyszek, Eustachy Knobelsdorf, Stanisław Kilowski, Andrzej Krzycki, Stanisław Hłowski, Franciszek Masłowski, Jan Dymitr Solikowski, Marcin Kromer i Katarzyna Jagiellonka. Dominuje więc literatura neolacińska oraz przekłady dzieł antycznych, w tym równoległe tłumaczenie traktatu Demetriusza z Faleronu *De elocutione* autorstwa Hłowskiego i Masłowskiego.

Dział drugi (siedem studiów) przybliży wydarzenia literackie z okresu panowania pierwszych królów elekcyjnych. W polu zainteresowania pojawiają się nazwiska Marka Antonia Mureta, Davida Chytraeusa. Starnawski badał wybrane utwory należące do okolicznościowej literatury zachodnioeuropejskiej towarzyszącej wstąpieniu na tron Rzeczypospolitej Henryka Walezego (mowa o tekstach pisanych w językach francuskim oraz łacińskim, m.in. elegiach Jana Falkenberga i twórczości Bernardinusa Partheniusa). Badacza interesują ponadto utwory pochwalne należące do ramy edycji dzieł Horacego. Znajdujemy tu też studia na temat poloników w historycznych księgozbiorach. Autor podaje katalog materiałów dotyczących Polski, jakie zidentyfikował w zbiorach niemieckiego geografa i kartografa Georga Brauna. Za niezwykle wartościową merytorycznie uznać należy prezentację związków Mureta z Polską i Polakami. Informacje historyczne spotykają się tu z analizami łacińskiej twórczości okolicznościowej prozą (oracje i listy) i wierszem (ody). Na korespondencji bazował Starnawski, wypowiadając się o związkach z Polską Chytraeusa. Deskrypcję miast Rzeczypospolitej w pisarstwie Georgiusa Douisa oraz Brauna przedstawił uczony w formie retorycznego *percursorio*. Autorów interesował Przemyśl, Lwów, Lublin i Zamość, Jarosław oraz Krosno.

W dziale trzecim (sześć studiów) zerwał Starnawski z odniesieniami do panowania dynastii oraz władców elekcyjnych. Początkowym punktem orientacyjnym stała się twórczość Sarbiewskiego i kres istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Obok opisu relacji Horacego chrześcijańskiego z belgijskimi przyjacielami pojawia się rozprawa o zachodnioeuropejskich paralelach *Officina ferraria* Walentego Rozdzieńskiego i jezuickiej twórczości panegirycznej z połowy XVII wieku. Badacz podjął też kwestie szkolnictwa jezuickiego (teatr w Elblągu w połowie XVIII wieku) oraz programu dydaktycznego Joachima Pastoriusa.

Zajął się także obrazem Polski na Węgrzech w wieku XVIII, biorąc pod uwagę perspektywę edytorską i historyczną.

Studia i przyczynki mają zazwyczaj charakter źródłowy, rzadziej przeglądowy, stanowią czasami komunikaty obwieszczające odkrycie nieznanych materiałów. Znaczące miejsce zajmuje tu epistolografia. Kontakty obejmują całą niemalże Europę – dominują sprawy związane z pobytem Polaków w Italii, zwłaszcza na terenie Republiki Weneckiej, ale też w krajach Rzeszy i dalej, relacje ze Szwecją, Danią i Finlandią.

Zwracają uwagę hasłowe tytuły sygnalizujące podjęcie intrygujących problemów, np. *Dantyszek wśród prekursorów polskiej prasy, Nowe materiały do biografii Andrzeja Krzyckiego, Sarbiewski i jego belgijscy przyjaciele*.

Obfite są rezultaty poszukiwań poloników, jakie podejmował Starnawski w bibliotekach naukowych Europy. Swoje odkrycia przedstawił w 31 pracach (Kuran 2014: 150–151). Odwiedził księgozbiory francuskie, włoskie, belgijskie, hiszpańskie i brytyjskie. Przyjęte ustalenia uznać należy za bardzo wartościowe naukowo. Mają, co prawda, formę bibliograficznych zestawień, jednak otwierają w ten sposób drogę do dalszych poszukiwań (Kuran 2014: 123–149).

Dzieje wiedzy o literaturze

Książka *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII)* jest jedną z niewielu prac w dorobku naukowym Starnawskiego, która nie stanowi zbioru przyczynków i studiów, lecz została od razu pomyślana jako spójna kompozycyjnie i koncepcyjnie całość. We wstępie badacz przedstawia tradycję europejską tego typu opracowań oraz rodzime zaplecze intelektualne. Wylicza zakres źródeł, z jakich czerpał informacje, m.in. podręczniki poetyki i retoryki, czasopiśmiennictwo, biografie, katalogi, wzmianki w dziełach literackich. Zdaniem Starnawskiego, dostrzegalna jest metodologiczna ewolucja, na skutek której im bliżej współczesności, tym bardziej zakres materiałowy ogranicza się do opracowań o profilu polonistycznym obejmujących historię i teorię literatury (Starnawski 1984: 7). Wstęp do tomu przynosi również przegląd stanowisk metodologicznych innych badaczy, m.in. Stanisława Pignonia i Janusza Sławińskiego, a także uzasadnienie dla decyzji chronologicznych. Zajęcie się zagadnieniem od początków dziejów kultury i literatury wydaje się Starnawskiemu – i jest – oczywiste. Więcej uwagi uczony poświęca wskazaniu końca XVIII wieku jako terminu *a quo*, dowodząc, że jest to moment wygasania przedsięwzięć prowadzonych w okresie niepodległości, gdy nie rozwinęły się jeszcze formy życia literackiego, naukowego i kulturalnego typowe dla czasu niewoli i związane ze znaczącymi wydarzeniami

politycznymi oraz przedsięwzięciami (działalność znaczących placówek edukacyjnych) typowymi dla tego okresu (Starnawski 1984: 9).

Starnawski wyznacza pięć okresów kształtowania się i rozwoju wiedzy o literaturze polskiej: od zarania do zapisania polskich nazwisk w *Bibliografii powszechnej* Konrada Gesnera, od początku rozwoju kultury literackiej w dobie renesansu do pierwszych polskich bibliografii, od momentu inicjacji literackiej Szymona Starowolskiego do początku działalności uczonych gdańskich oraz pruskich należących do „dynastii”, kolejny do objęcia tronu przez Stanisława Augusta, wreszcie ostatni okres obejmujący panowanie Poniatowskiego i pierwsze lata po rozbiórce Polski (Starnawski 1984)². Docenić należy spójność koncepcyjną tej erudycyjnej pracy, mającej w istocie przeglądowy charakter. Według Antoniego Krawczyka, książka Starnawskiego „jest dziełem monumentalnym, od studiów którego powinni zacząć swoje badania następni uczeni” (Krawczyk 2014: 213). Krawczyk docenia dostrzeżenie przez Starnawskiego ważkich problemów, godnych uwagi uczonych następców. Postrzega tę pracę jako drogowskaz dla kolejnych pokoleń badaczy.

Dokonania edytorskie

Pierwszym istotnym dokonaniem Starnawskiego na tym polu jest edycja *Pieśni sobie śpiewanych* Konstancji Beniśławskiej z roku 1958, przygotowana razem z Tadeuszem Brajerskim (Nieznanowski 2014: 61; *Bibliografia osobowa* 2014: 18). Poprzedza ona liczne drobne edycje.

Najbardziej znanym osiągnięciem edytorskim Starnawskiego jest podręcznik *Praca wydawcy naukowego* (Starnawski 1992a). Stanowi on częściowo rezultat uprzednich doświadczeń uczonego (Płachcińska 2014: 91–92), który wydał kilka lat wcześniej zbiór pism Stanisława Orzechowskiego (Orzechowski 1972; Wichowa 2014: 123–128) oraz dwa dzieła Szymona Starowolskiego o charakterze biograficznym: *Setnik pisarzy polskich* (Starowolski 1970) i *Wojowników sarmackich* (Starowolski 1978). Krystyna Płachcińska jako intelektualne zaplecze tego podręcznika postrzega ponadto m.in. prace będące wynikiem odkrycia dwu poematów Elżbiety Drużbackiej, a także rozważania poświęcone *Żwierzyni* Mikołaja Reja oraz propozycje pomocne przy wydaniu dzieł Jana Kochanowskiego (Płachcińska 2014: 92–93).

Starnawski jest również wydawcą *Policyi Królestwa Polskiego* Orzechowskiego. Opublikował ją dwukrotnie: w 1984 roku jako edycję osobną oraz w formie aneksu w tomie pokonferencyjnym *Stanisław Orzechowski – pisarz polityczny*, ogłoszonym już po śmierci uczonego w roku 2014. Przedrukowanie dzieła ze

² Szczegółowo omawia ten tom Antoni Krawczyk (2014: 187–215).

wstępem Starnawskiego wydawcy tomu uzasadnili ograniczoną dostępnością poprzedniej edycji (Orzechowski 2014: 140).

Do ważnych dokonań edytorskich badacza zalicza się wydanie korespondencji Sarbiewskiego z biskupem Maciejem Łubieńskim. Przekładu listów poety i biskupa dokonał sam Starnawski. Publikacja ukazała się w serii *Silva Medii et Recentionis Aevi* w formie maszynopisu zwielokrotnionego przy pomocy powielacza. Edytor uzasadnia powody (pominięcie części listów oraz istotne wady przekładu), dla których nie przedrukował i nie uzupełnił częściowej translacji Władysława Syrokomli, lecz dokonał tłumaczenia na nowo. Starnawski zestawiał też trzy wydania listów, ukazując luki w dawniejszych edycjach. Opatrzona komentarzami publikacja obejmuje całą korespondencję liczącą 92 pozycje (*Korespondencja...* 1986).

W roku śmierci uczonego ukazało się edytorskie opracowanie *Rozmowy nowych proroków dwu baranów o jednej głowie* Marcina i Joachima Bielskich (Bielscy 2012). Tekst poprzedza *Wstęp*, ukazujący dzieje badań nad poematem, jego strukturę i tematykę oraz artyzm. Sam utwór, liczący 896 wersów, składający się z 11 rozdziałów, opatrzony został komentarzem słownikowym i rzeczowym. Szkoda jedynie, że *Rozmowę* wydrukowano bardzo małą czcionką i w serii o charakterze wyłącznie bibliofilskim.

Godne szczególnej uwagi są dwie edycje tekstów łacińskich ogłoszone w obecnie niemalże zapomnianej serii *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum Usque ad Ioannem Cochanovium*. Starnawski przypomniał historię tej serii zainicjowanej podczas zjazdu im. Jana Kochanowskiego w 1884 roku, wymienił też polsko-łacińskich poetów, których dzieła udało się opublikować przed zawieszeniem publikacji w roku 1950. Jako tom ósmy serii ogłosił uczony *Carmina latina* pochodzącego z Warmii Eustachego Knobelsdorfa, pozostającego pod opieką Jana Dantyska. Utwory poprzedza wstęp podzielony na dwie części. Pierwszą stanowi kalendarium życia i twórczości Knobelsdorfa, drugą przegląd jego dorobku literackiego. Teksty wydane wyłącznie w języku łacińskim opatrzone zostały obfitym komentarzem rzeczowym. Znajdujemy tu utwory o charakterze okolicznościowym, m.in. dłuższą *De bello Turcico elegia*, poemat o Paryżu (*descriptio urbis*) złożony częściowo z pochwał poszczególnych osób – *Lutetiae Parisiorum descriptio*, epicedium ku czci Zygmunta I Starego, utwór o prześladowaniach Kościoła katolickiego *Ecclesia Catholica afflicta Sigismundo Secundo Augusto Regi* oraz wieńczące edycję epicedium ku czci Ferdynanda I (Knobelsdorf 1995: 48–49).

Drugi z tomików, jakie w omawianej serii ogłosił Starnawski (tym razem wraz z Romualdem Turasiewiczem), to niezbyt obszerny zbiór łacińskich wierszy Marcina Kromera, częściowo będących tłumaczeniami z greki (Cromer 2003). Utwory poprzedza wprowadzenie o charakterze ogólnym oraz studium ukazujące twórcę

jako tłumacza poezji greckiej na łacinę. Starnawski wydał głównie drobne wiersze i nieco obszerniejsze poematy. Reprezentują one: pieśń tryumfalną, rozważania, epigramat, hymn, wiersz gratulacyjny, epitafium, napomnienie i elogium. Część z nich stanowi elementy ramy utworów innych dzieł Kromera. Upowszechnienie opublikowanego dorobku Knobelsdorfa i Kromera będzie jednak możliwe dopiero za sprawą edycji równoległej tych tekstów po łacinie i po polsku.

Za cenną i naukowo interesującą uznać należy edycję *Komedyi Justyniana i Konstanczyjej oraz Sjemu niewieściego* Marcina Bielskiego, wydanych w serii „Terminus” Bibliotheca Classica (t. 3). Wydawca poprzedził teksty obszernym wprowadzeniem, które objęło dzieje badań nad *Komedją*, analizę budowy oraz treści dzieła z uwzględnieniem kontekstów literackich, prezentację walorów świadczących o artyzmie utworu (badacza zajmują porównania, skłonność do enumeracji, przysłowia, maksymy, rymy), wydobyte dziewiętnastowiecznych paralel. Osobno dokonał Starnawski prezentacji *Sjemu niewieściego*. Prześledził najpierw początki wiedzy o poemacie aż do jego publikacji w roku 1856, dopełniając je prezentacją stanu badań. Problematyce relacji między *editio ultima* i *editio posthuma* poświęcił badacz kolejny paragraf wstępu, uzupełniając ją uwagami na temat powiązań z innymi tekstami Bielskiego oraz kreśląc tło kulturowo-literackie. Starnawski powrócił do referowania stanu badań, by pokazać nowsze koncepcje interpretacyjne przedstawiane m.in. przez Henryka Barycza, Mirosława Korolkę i Janusza Pelca. Uczony nakreślił też literackie tło, na jakim funkcjonował utwór Bielskiego. Należały do niego *Rozmowa baranów* samego Bielskiego, ale też *Krótką rozprawą* Reja i *Sen majowy* Joachima Bielskiego, które łączy program naprawy Rzeczypospolitej oraz elementy satyrowe, np. krytyka strojów niewieścich. Badacz wykazał, na czym polega artyzm utworu oraz opisał, jak wpłynął on na dokonania literatów późniejszych, takie jak *Barwiczka dla ozdoby twarzy panińskiej* podpisana pseudonimem Radopatrzek Gładkotrawski z Lekarzewic, *Sejm paniński* (podpisany przez Jana Oleskiego), *Nowe zwierciadło* Jakuba Łącznowolskiego. Wydawca umieścił przypisy za tekstem utworów, włączył do nich objaśnienia słownikowe.

Istotną z założenia formą popularyzacji wiedzy była inicjatywa wydawnicza w postaci niewielkich rozmiarów edycji ogłoszonych w ramach serii Literatura dla Wszystkich, wydawanej przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Starnawski pełnił rolę zarówno redaktora tej serii, jak też edytora, który opracował wybór utworów Mikołaja Reja, *Sokoła* Giovanniego Boccaccia, *Arcydziela niemieckiego średniowiecza* (w tomie znalazły się fragmenty *Pieśni o Nibelungach* i *Parsiwala* Wolframa von Eschenbacha oraz liryka miłosna Waltera von der Vogelwida – każdy z wydawanych fragmentów badacz opatrzył osobnym wprowadzeniem), fragmenty wierszy dworskich Stanisława Kłeryki, *Opisanie Paryża* Knobelsdorfa w przekła-

dzie Julii Mrukówny, wybrane nowele Alphonse'a Daudeta, *Relację o zwycięstwie pod Obertynem* Jana Dantyszka, *Tajemnice Mszy Świętej* Pietro Calderóna de la Barca, fragment *Dziejów rocznych* Tacyta w przekładzie Adama Naruszewicza czy fragment *Iliady*. Do roku 2001 ukazały się łącznie 22 tomiki serii. Przedruki te stanowią dowód zainteresowań badacza, ujawniają, co uważał za ważne, godne upowszechnienia w dorobku literatury światowej i polskiej. Mamy tu bowiem światową klasykę, a obok niej teksty zupełnie nieznane, które Starnawski starał się wydobyć z zapomnienia. Z uwagi na słabą dystrybucję tomiki te nie odegrały niestety większej roli w upowszechnieniu literatury dawnej, w tym światowej. Dopatrywać się tu należy analogii do katowickiej serii Nauka dla Wszystkich.

Starnawski opracowywał również mikroedycje publikowane najczęściej w czasopismach (zob. Płachcińska 2014: 99), jak np. *Witanie JMci Jana Kazimierza...* Andrzeja Maksymiliana Fredry (Fredro 2005). Stanowią one jedną z odmian przyczynków naukowych.

Podsumowanie

Jerzy Starnawski jako badacz literatury staropolskiej skoncentrował, w różnej formie, swoje zainteresowania naukowe na twórczości Mikołaja Reja, Marcina Bielskiego, Stanisława Orzechowskiego, Szymona Starowolskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, w mniejszym już stopniu Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Jana Kochanowskiego, Piotra Skargi i Jakuba Wujka, Konstancji Benisławskiej i Elżbiety Drużbackiej, zaś w ostatnich latach – Eustachego Knobelsdorfa i Marcina Kromera. Próbę syntezy podjął w książce *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej* oraz w *Drogach rozwojowych hagiografii* (Starnawski 1993a). Poza tym wyniki swych badań skupionych wokół wybranych autorów, zjawisk i miejsc, a także zbiorów bibliotecznych przedstawiał w formie rozpraw i przyczynków oraz mikroedycji odnalezionych materiałów. Interesowało go też liczne grono literatów mniej znaczących, których nazwiska pojawiają się często w obecnym przeglądzie dokonań uczonego.

Po formę syntezy epoki czy całej literatury staropolskiej (Starnawski 1993b) Starnawski sięgał jako nauczyciel akademicki i popularyzator. Prowadził zarówno działalność czysto naukową i edytorską, jak też zajmował się uprzystępnianiem wiedzy dla potrzeb nauczania akademickiego. Rozległość zainteresowań, erudycja przynosi dużą liczbę drobnych prac, które uczoney stara się po jakimś czasie, udoskonalwszy je, gromadzić w większe zbiory. Nie prowadzą go one jednak, przynajmniej w obszarze badań nad literaturą staropolską, do pogłębionych studiów i będących ich konsekwencją opracowań monograficznych. Ogląd zjawisk bywa powierzchowny. Mimo to, zbiory prac Starnawskiego są skarbnicą

nierzadko bardzo cennych, choć rozproszonych informacji. Badacz czyta literaturę staropolską, mając świadomość jej zakorzenienia w antyku, w znacznym stopniu uwzględniając jej dwujęzyczność. Mimo licznych prac, w których sięga do tekstów łacińskich, nie podejmuje – poza twórczością Sarbiewskiego, którą operuje w całości – szerszych poszukiwań w utworach pisanych w tym języku. Godne uznania jest silne zakotwiczenie prac Starnawskiego w stanie badań, zwłaszcza znajomość dokonań uczonych dawniejszych. Badacz z reguły referowaniem ich ustaleń poprzedza prezentację wyników własnych poszukiwań.

Co w dorobku Jerzego Starnawskiego wpisało się trwale w naukę o staropolszczyźnie i okolicach? Co prawda, Profesor był sceptycznie nastawiony do nowinek technicznych, jednak my możemy posługiwać się nowoczesną technologią, aby ustalić liczbę cytowań w ostatnich latach jego prac dostępnych w sieci. Dzięki Google Scholar można zorientować się w liczbie przywołań. U progu roku 2022 narzędzie to pozwala zauważyć, iż na 250 cytowań dostrzeżonych w Internecie po około 15 przypada na prace spoza staropolszczyzny³. Na czoło wysuwa się, co zaskakujące, edycja *Policyi Królestwa Polskiego* z 1984 roku (12 przywołań), dalej znajdują się *Drogi rozwojowe hagiografii polskiej* z roku 1993 (10), na tym samym poziomie *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej* z 1984 roku (10), tylko nieco mniej cytowań mają *Zarys dziejów literatury staropolskiej* z 1993 roku (9), *Andrzej Frycz Modrzewski. Żywot. Dzieje. Sława* z 1981 roku (8), *Pisarze jezuicki w Polsce* z roku 2007 i wstęp do *Wyboru pism* Orzechowskiego z 1972 roku (6), a także *Komedyja Justyniana i Konstancznej* z roku 2001 oraz *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki* z 1991 roku (5). Pojawiają się też drobniejsze prace: *Sarbiewski i jego belgijscy przyjaciele* z 1995 roku oraz opublikowany zagranicą artykuł *Clemens Venceslaus Zebracenus a Lybeo monte...* z roku 1972 (4). Ta sama liczba cytowań dotyczy *Mowy na pogrzebie Zygmunta I Marcina Kromera* oraz *Baroku w literaturze* i *Hekatonas* Starowolskiego. Tylko trzy cytowania dotyczą pracy z 1971 roku na temat *Żwierzyńca* Reja. Oczywiście są też prace przywoływane dwu- oraz jednokrotnie.

Godna uwagi jest również dynamika tych przywołań. W latach 1989–2000 Google Scholar odnotowało po jednym cytowaniu. Liczba ich rosła z pewnymi wahaniami od 3 do 27 w roku 2018, przeciętnie po 4–9 przywołań rocznie. Wyraźny wzrost nastąpił w roku 2013, gdy cytowań było 17. Rok 2019 i 2020 przyniosły już spadek odpowiednio do 19 i 13 przywołań⁴.

³ Chodzi o podręczniki *Praca wydawcy naukowego* (15) oraz *Warsztat bibliograficzny historia literatury polskiej* (14). Zob. <https://scholar.google.com/citations?user=ENXVfSAAAAAJ&hl=pl&oi=ao> (4.12.2021).

⁴ Zob. https://scholar.google.com/citations?user=ENXVfSAAAAAJ&hl=pl&oi=ao#d=gsc_md_hist (4.12.2021).

Na fakt cytowania nie ma, jak widać, wpływu rok wydania publikacji. Kryterium cytowalności nie stanowi także publikacja pracy zagranicą czy w językach obcych. Widać, że wyłania się grupa tekstów, które budzą po prostu większe zainteresowanie następców. Przywołania dotyczące tematyki staropolskiej to około ½ całości. Obok edycji wspomniane są prace Starnawskiego mające charakter ujęcia syntetycznego. W przypadku staropolszczyzny dotyczy to *Dróg rozwojowych hagiografii polskiej* oraz *Dziejów wiedzy o literaturze polskiej*, a także *Zarysu dziejów literatury staropolskiej*. Prace popularyzatorskie, poza wspomnianym zarysem, nie są w zasadzie dostrzegane. Pewien potencjał mają w dobie digitalizacji przyczynki i drobne studia rozproszone w polskich i zagranicznych czasopismach, które dbają o dostępność w Internecie również dawnych roczników.

Zjawiskiem godnym uwagi, typowym dla epoki wydań analogowych, jest właśnie owo gromadzenie wcześniej opublikowanych prac. W dorobku Starnawskiego praktyka ta przybrała na sile w 20 ostatnich latach życia uczonego. Prace wznowiane w edycjach zbiorowych nie są w tym przypadku zwykłymi przedrukami – najczęściej były poprawiane i aktualizowane (zob. Wichowa 2014: 129). Tego rodzaju działania w dobie pełnej dostępności dokonani uczonego w sieci nie wydają się już konieczne, zaś nowe ujęcie danego problemu będzie wymagało prezentacji w kolejnej pracy.

Sądzę, że jeśli chodzi o dokonania z obszaru badań nad staropolszczyzną, na dłużej w polskiej nauce pozostaną przygotowane przez Starnawskiego edycje dzieł dawnych. W jakiejś mierze istotne będą również studia o charakterze komparatystycznym, poświęcone powiązaniom literatury staropolskiej z literaturami obcymi oraz prace omawiające utwory literatów piszących po łacinie, a także twórców mniej znanych.

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia osobowa. 2014. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*. T. 2. Bibliografię opracowała Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 11–226.

Bielscy Marcin i Joachim. 2012. *Rozmowa baranów*. Oprac. Jerzy Starnawski. Kraków: Collegium Columbinum.

Bielski Marcin. 2001. *Komedycja Justyniana i Konstancyjej; Marcin i Joachim Bielscy. Sjem niewieści*. Oprac., komentarz i wprowadzenie Jerzy Starnawski, słowem wstępnym poprzedził Albert Gorzkowski. Kraków: Księgarnia Akademicka.

Borek Piotr. 2014. *Staropolska literatura religijna w badaniach Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 173–186.

Chemperek Dariusz. 2014. *Lubelscy naukowcy-humaniści w zbiorze Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 265–273.

Cromer Martin. 2003. *Carmina latina*. Ediderunt, praefatione instruxerunt, annotationibus illustraverunt Georgius Starnawski, Romualdus Turasiewicz. Cracoviae: Academia Scientiarum et Litterarum Polona.

Fredro Andrzej Maksymilian. 2005. *Witanie JMci Jana Kazimierza imieniem Koła Poselskiego po ekspedycyjej i zwycięstwie beresteckim*. Wyd. [J. St.], komentarz we współpracy z Robertem Zawadzkiem. „Rocznik Przemyski”, t. 41, z. 3: *Literatura i Język*. S. 37–46.

Knobelsdorf Eustachy. 1995. *Carmina latina*. Wydał Jerzy Starnawski. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.

Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim. 1986. Przel. i oprac. Jerzy Starnawski. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX. Seria: *Silva Medii et Recentioris Aevi*.

Kosman Marcelli. 2014. *Kresy w badaniach i piśmiennictwie Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 249–264.

Kowska Marzena. 2014. *Jerzy Starnawski jako badacz dziejów i kultury ziemi zamojskiej*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 308–325.

Krawczyk Antoni. 2014. *Jerzy Starnawski – badacz wiedzy o literaturze staropolskiej*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 187–215.

Kuran Magdalena. 2007. *Retoryka jako narzędzie perswazyj w postylografii polskiej XVII wieku (na przykładzie „Postylli katolickiej” Jakuba Wujka)*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Kuran Michał. 2014. *Jerzy Starnawski jako odkrywca poloników*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 123–152.

Maślanka Julian. 2014. *Wielcy romantycy w pracach Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 216–237.

Mejor Mieczysław. 2014. *Jerzy Starnawski jako badacz Kresów*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 238–248.

Nieznanowski Stefan. 2014. *Lubelskie lata Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 59–63.

Nowicka-Jeżowa Alina. 2014. *Jerzy Starnawski w Europie*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 66–77.

Nowicka-Struska Anna. 2014. *Hieronim Łopaciński i Biblioteka jego imienia pośród pasji badawczych i w życiu Profesora Jerzego Starnawskiego*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 290–307.

Óldakowska-Kufłowa Mirosława. 2014. *Jerzy Starnawski – badacz kultury i literatury ziemi lubelskiej*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 274–289.

Orzechowski Stanisław. 1972. *Wybór pism*. Oprac. Jerzy Starnawski. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich – Wydawnictwo.

Orzechowski Stanisław. 2014. *Policzka Królestwa Polskiego na kształt Arystotelesowskich „Polityk” wypisana i na świat dla dobra pospolitego trzema knihami wydana. Przez Stanisława Orzechowskiego Okrzyca*. Oprac. Jerzy Starnawski. W: *Stanisław Orzechowski – pisarz polityczny. Materiały z Konferencji naukowej w pięćsetlecie urodzin renesansowego humanisty. Przemysł–Żurawica 17–18 października 2013 r.* Red. Jan Musiał. Przemysł–Kraków: Księgarnia Akademicka. S. 119–133.

Płachcińska Krystyna. 2014. *Osiągnięcia Jerzego Starnawskiego w zakresie edytorswa*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 78–122.

Pudłocki Tomasz. 2014. *Jerzy Starnawski w pracach na rzecz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 420–443.

Starnawski Jerzy. 1971. *O „Żwierzyncu” Mikołaja Reja z Nagłowic*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Starnawski Jerzy. 1975. *Średniowiecze*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Starnawski Jerzy. 1976. *Propozycje do nowego wydania dzieł Jana Kochanowskiego*. „Ruch Literacki”, z. 5. S. 315–324.

Starnawski Jerzy. 1983. *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej (na tle dyscyplin pokrewnych)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Starnawski Jerzy. 1984. *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Starnawski Jerzy. 1986. *Wiek średni i wiek renesansowy. Studia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Starnawski Jerzy. 1991. *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.

Starnawski Jerzy. 1992a. *Praca wydawcy naukowego*. Wrocław: Ossolineum.

- Starnawski Jerzy.** 1992b. *W świecie barokowym*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Starnawski Jerzy.** 1993a. *Drogi rozwojowe hagiografii polskiej i łacińskiej w wiekach średnich*. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne.
- Starnawski Jerzy.** 1993b. *Zarys dziejów literatury staropolskiej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Starnawski Jerzy.** 1996. *Wiekі średnie i wiek renesansowy. Studia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Starnawski Jerzy.** 1998a. *Antyczny rodowód dwu epigramatów Wespazjana Kochowskiego*. W: *Antyk w Polsce. Część 2: Studia*. Red. Jan Okoń, Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 103–106.
- Starnawski Jerzy.** 1998b. *Dwie glosy do Wergiliusza w Polsce*. W: *Antyk w Polsce. Część 2: Studia*. Red. Jan Okoń, Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 149–152.
- Starnawski Jerzy.** 1998c. *O Mikołaju Reju łacińskie*. W: *Antyk w Polsce. Część 2: Studia*. Red. Jan Okoń, Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 24–26.
- Starnawski Jerzy.** 1998d. *O naukowych i szkolnych wydaniach dzieł poetów i prozaików łacińskich dawnej Polski*. W: *Antyk w Polsce. Część 2: Studia*. Red. Jan Okoń, Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 35–47.
- Starnawski Jerzy.** 1998e. *Zagadnienie cytatu w dialogach pierwszej połowy XVIII w.* W: *Antyk w Polsce. Część 2: Studia*. Red. Jan Okoń, Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 114–140.
- Starnawski Jerzy.** 2001. *Polska w Europie*. Kraków: Collegium Columbinum.
- Starnawski Jerzy.** 2007a. *Pisarze jezuitów w Polsce (wiek XVI–XIX)*. Kraków: Wydawnictwo WAM, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum.
- Starnawski Jerzy.** 2007b. *Z dziejów renesansu w Polsce. Studia i szkice*. Warszawa: Fundacja Akademia Humanistyczna.
- Starnawski Jerzy.** 2011. *Z dziejów polskiej nauki o literaturze*. Seria IV. *Piętnaście rozpraw*. Łódź: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego.
- Starnawski Jerzy.** 2012. *Z ziemi przemyskiej i z krain sąsiednich*. Przemysł: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu.
- Starnawski Jerzy.** 2014. *Autobiografia naukowa*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 477–517.
- Starnawski Jerzy, Kujawińska Courtney Krystyna.** 1997. *Anglo-Polonica*. Łódź: Omega-Praxis.
- Starnawski Jerzy, Kasprzak-Obrębska Halina, Wichowa Maria.** 1995. *Pod cieniem Hippeum. Studia i materiały*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

Starowolski Szymon. 1970. *Setnik pisarzy polskich albo pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzy polskich*. Przeł. i komentarz Jerzy Starnawski. Wstęp Franciszek Bielak. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Starowolski Szymon. 1978. *Wojownicy sarmaccy*. Przeł., wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Jerzy Starnawski. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.

Sulejewicz-Nowicka Monika. 2014. *Jerzy Starnawski jako bibliolog*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 353–382.

Tadeusiewicz Hanna. 2014. *Działalność Jerzego Starnawskiego w ETN*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 417–419.

Wichowa Maria. 2014. *Jerzy Starnawski jako badacz i wydawca pism Stanisława Orzechowskiego*. W: *Stanisław Orzechowski – pisarz polityczny. Materiały z Konferencji naukowej w pięćsetlecie urodzin renesansowego humanisty. Przemyśl–Żurawica 17–18 października 2013 r.* Red. Jan Musiał. Przemyśl–Kraków: Księgarnia Akademicka. S. 119–133.

Włodarski Maciej. 2014. *Jerzy Starnawski jako biografista*. W: *Jerzy Starnawski (1922–2012). In memoriam*, t. 1: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. Red. Maria Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 173–186.

Michał Kuran

JERZY STARNAWSKI AS A SCHOLAR OF OLD POLISH LITERATURE – REFLECTIONS ON THE CENTENARY OF HIS BIRTH

(abstract)

Having briefly outlined a vast panorama of Jerzy Starnawski's research interests, the article describes his academic achievements in the area of the study of Old Polish literature. As will be shown, Starnawski published a wide variety of texts, such as: synthetic epoch analyses, monographs, extensive problem studies, and short articles. He also worked on critical editions. In his study of Polish and Latin literatures, Starnawski used several research methods: the philological, comparative, and biographical methods. His scholarly achievements cover medieval literature (especially hagiography), the Renaissance and Baroque, neo-Latin studies, and the European ties of Old Polish literature, the history of literature, as well as editorial achievements. The relationship between antiquity and the Old Polish literature is a recurrent issue addressed in all of his texts. Starnawski's research focuses on the works of: Mikołaj Rej, Marcin Bielski, Stanisław Orzechowski, Szymon Starowolski, Maciej Kazimierz Sarbiewski, and, to a lesser extent, Andrzej Frycz Modrzewski, Jan Kochanowski, Piotr Skarga, Jakub Wujek, Konstancja Benisławska, and

Elżbieta Drużbacka, and, in the last years of his life, Knobelsdorf and Marcin Kromer. In the final part of the article, the author discusses the academic reception of his scholarly output, based on the data from the Google Scholar citation counter.

KEYWORDS

Jerzy Starnawski; Old Polish literature; Renaissance literature; Baroque literature; Medieval literature; editing; neo-Latin studies; reception of the antiquity; history of the humanities